

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК ОДИН ІЗ СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

INFORMATION SECURITY AS AN INTEGRAL PART OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Цьвук М.С.,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри адміністративного та інформаційного права

Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

У статті розглядається поняття національної безпеки, а також у її складі виокремлюється інформаційна безпека України. Аналізується чинне вітчизняне законодавство, яке регулює забезпечення інформаційної безпеки України. Розглядаються наукові підходи щодо визначення поняття «інформаційна безпека». Пропонуються авторські висновки про інформаційну безпеку України.

Ключові слова: безпека інформації, інформаційна безпека, інформаційна сфера, інформаційно-психологічна безпека, національна безпека.

В статье рассматривается понятие национальной безопасности, а также в ее составе выделяется информационная безопасность Украины. Анализируется действующее отечественное законодательство, регулирующее обеспечение информационной безопасности Украины. Рассматриваются научные подходы к определению понятия «информационная безопасность». Предлагаются авторские выводы об информационной безопасности Украины.

Ключевые слова: безопасность информации, информационная безопасность, информационная сфера, информационно-психологическая безопасность, национальная безопасность.

The article deals with the concept of information security as an integral part of national security. The current domestic legislation regulating the provision of information security of Ukraine is being analyzed. Scientific approaches to the definition of "information security" are considered. The author offers conclusions about the information security of Ukraine.

Key words: information security, information sphere, information and psychological security, national security.

Постановка проблеми. Варто констатувати, що в умовах сьогодення відбувається активний розвиток інформаційної сфери. Щоденно ми маємо змогу спостерігати за інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, які пришвидшують обмін інформацією. Завдяки цьому не втрачають своєї актуальності питання щодо забезпечення інформаційної безпеки як окремої сфери людської життєдіяльності, так і держави загалом, що становлять підґрунтя національної безпеки України. Важливим за таких умов є постійне оновлення вітчизняної нормативно-правової бази, якою регулюється забезпечення інформаційної безпеки в Україні, відповідно до міжнародного законодавства.

Стан опрацювання. Розгляду проблемних питань щодо інформаційної безпеки України присвятили свої праці І. Арістова, І. Березовська, О. Виговська, Н. Волошина, О. Довгань, С. Єсімов, Л. Кучма, В. Лизанчук, С. Лихачов, А. Нашинець-Наумова, Л. Панченко, О. Панченко, О. Осауленко, Д. Сулацький, Т. Ткачук, В. Фурашев, О. Ярема та інші вчені. Серед них важливим теоретичним підґрунтям для нашого дослідження є монографії І. Арістової та Д. Сулацького «Інформаційна безпека людини як споживача телекомунікаційних послуг» (2013 р.), І. Березовської «Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки в Україні» (2014 р.), А. Нашинець-Наумової «Інформаційна безпека: питання правового регулювання» (2017 р.) та підручник В. Лизанчука «Інформаційна безпека України: теорія і практика» (2017 р.).

Однак у зв'язку з постійними змінами як у вітчизняному, так і зарубіжному законодавстві, а також внутрішньою та зовнішньою нестабільністю України сьогодні оновленого підходу потребує визначення поняття інформаційної безпеки, а також її виокремлення в системі національної безпеки України.

Мета статті полягає в аналізі вітчизняного законодавства та опрацюванні наукової літератури в частині закріплення (визначення) поняття інформаційної безпеки, а також виокремлення її як важливої складової національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Поняття «безпека» у словниковій літературі визначається як стан, за якого ніщо

не загрожує кому- або чому-небудь [1, с. 65]. В юридичній енциклопедії під «безпекою» розуміють стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішньої та внутрішньої загрози. Основними елементами, які охоплює система безпеки, є такі: а) наукова теорія (філософія), доктрина (концепція), політика, стратегія й тактика забезпечення безпеки; б) сукупність міжнародних, державних і громадських (недержавних) інститутів та організацій, які забезпечують безпеку особи, суспільства, держави; в) засоби, способи та методи забезпечення безпеки. Розрізняють різні типи безпеки: 1) за масштабом (міжнародна, регіональна, локальна); 2) за суб'єктами (особиста, суспільна, національна, колективна); 3) за суспільними сферами (політична, економічна, військова, екологічна, радіаційна тощо). В Україні забезпечення її безпеки регулюється Конституцією України, іншими законами й правовими актами, а також системою відповідних державних органів і громадських об'єднань [2].

Зважаючи на предмет нашого дослідження, ми зупинимося на розгляді поняття «національна безпека України», яке, на думку В. Ліпкана, є системним методологічним концептуальним інструментарієм щодо: а) збереження та зміцнення української цивілізації (уклад життя, національні традиції, культура), а також народу України як творчо-конструктивного суб'єкта буття; б) забезпечення життєво важливих інтересів, що передбачає не лише захист, але й активне їх просування; в) відновлення вивчення та розвитку національного надбання, національного ідеалу, національної мети та цінностей, української мови, духовних святинь і могутнього інтелектуального потенціалу, природних багатств і ресурсів [3, с. 25].

Національна безпека України вітчизняним законодавцем визначається як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз» (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України від 21 червня 2018 р. «Про національну безпеку України») [4]. Варто звернути увагу на логічне поєднання державно-правових інститутів, які потребують інформаційного захисту.

Державна політика у сферах національної безпеки й оборони спрямовується як на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, екологічної безпеки, кібербезпеки України, так і інформаційної безпеки (ч. 4 ст. 3 Закону України від 21 червня 2018 р. «Про національну безпеку України») [4].

Забезпечення національної безпеки за своїм призначенням характеризується об'єктом і суб'єктами забезпечення безпеки, завданнями та функціями, реалізація яких стає можливою за умови належного соціально-економічного розвитку України та її політичної стабільності.

Основою стратегічного планування у сфері забезпечення національної безпеки є Стратегія національної безпеки України, у якій також визначено, що одним з основних напрямів державної політики національної безпеки України є забезпечення інформаційної безпеки [5]. У свою чергу, пріоритетами забезпечення інформаційної безпеки залишаються такі: 1) забезпечення наступальності заходів політики інформаційної безпеки на основі асиметричних дій проти всіх форм і виявів інформаційної агресії; 2) створення інтегрованої системи оцінювання інформаційних загроз та оперативного реагування на них; 3) протидія інформаційним операціям проти України, маніпуляція суспільною свідомістю та поширенню спотвореної інформації, захист національних цінностей і зміцнення єдності українського суспільства; 4) розроблення та реалізація скоординованої інформаційної політики органів державної влади; 5) виявлення суб'єктів українського інформаційного простору, що створені та/або використовуються Росією для ведення інформаційної війни проти України, та унеможливлення їхньої підривної діяльності; 6) створення та розвиток інститутів, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку, з урахуванням практики держав-членів НАТО; 7) удосконалення професійної підготовки у сфері інформаційної безпеки, упровадження загальнонаціональних освітніх програм із медіа-культури із залученням громадянського суспільства та бізнесу (п. 4.11 ч. 4 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015) [5].

Законодавче закріплення розглянутих нами пріоритетів забезпечення інформаційної безпеки має місце в Доктрині інформаційної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017 та «визначає національні інтереси України в інформаційній сфері, загрози їх реалізації, напрями та пріоритети державної політики в інформаційній сфері». У розділі 5 цієї Доктрини забезпечення інформаційної безпеки визначено серед пріоритетів державної політики в інформаційній сфері, до яких також належать пріоритети щодо забезпечення захисту та розвитку інформаційного простору України, а також конституційного права громадян на інформацію; відкритості та прозорості держави перед громадянами; формування позитивного міжнародного іміджу України [6].

Сьогодні дедалі більшого розуміння у світі знаходить думка, що в умовах інформаційної глобалізації жодна країна світу (незалежно від рівня економічного, оборонного чи інформаційного потенціалу) не спроможна самостійно забезпечити інформаційну безпеку. Лише спираючись на узгоджені міжнародні правові норми та правила, на наукові дослідження та розробки, зокрема термінологічні, можна розраховувати на досягнення прийнятного рівня інформаційної безпеки на національному, регіональному та міжнародному рівнях [7, с. 828–829].

Слушним є зауваження про те, що правове поле нашої країни до сьогодні залишається, загалом, не підготовленим для безпечного функціонування інформаційного суспільства. Інформаційна безпека як об'єкт захисту сьогодні сприймається як структурна складова національної поряд із державною, економічною, екологічною безпекою тощо. Незважаючи на численні застереження фахівців про необхідність активізації забезпечення інформаційної безпеки на всіх рівнях суспільних відносин, в усіх сферах національної безпеки, дотепер

інформаційна безпека переважно сприймається як виключно окрема ланка національної безпеки [7, с. 858].

Однак, як зазначає О. Виговська, «нові інформаційно-комунікативні технології перетворюються на найсуттєвіший компонент економічної та фінансової сфер. Вони стають вирішальними й у всіх інших сферах життєдіяльності суспільства, включно з ідеологією, політикою, культурою, релігією, а також, що характерно для інформаційного суспільства, стають частиною приватного життя людини». З огляду на це, на її думку, інформаційна безпека стає важливим структурним компонентом системи національної безпеки держави, навколо якої вона ґрунтується [8, с. 39].

Також слушним є погляд І. Березовської, яка зазначає, що «інформаційна безпека України, як невід'ємна частина її національної безпеки, передбачає законодавче формування державної інформаційної політики, встановлення законодавством правил доступу до національних інформаційних ресурсів, визначення порядку їх використання тощо» [9, с. 11]. Про те, що інформаційна безпека України є невід'ємною частиною національної безпеки, зазначає і Н. Волошина [10, с. 55].

В. Ліпкан, розглядаючи елементи, що складають системну характеристику національної безпеки, поряд із адміністративно-правовими, соціально-політичними, соціально-економічними, екологічними та воєнними аспектами виокремлює інформаційну безпеку. Сутність цієї складної системи національної безпеки полягає в тому, що вона створює умови для забезпечення інформаційного суверенітету держави, гармонійного розвитку національної інформаційної структури, для реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина в галузі отримання інформації й використання її з метою забезпечення непорушності конституційного ладу, державного суверенітету, недоторканності державного кордону та територіальної цілісності України, політичної, економічної та соціальної стабільності в безумовному дотриманні законності та правопорядку, розвитку рівноправного та взаємовигідного міжнародного співробітництва» [11, с. 25].

О. Осауленко підкреслює, що «формування концептуальної бази інформаційної безпеки загалом та її державного й національного рівнів, а також створення стандартизованих методологічних меж набуло останніми роками глобального масштабу та перебуває у процесі активного становлення». Цей процес, на його думку, потребує уваги та внеску як науковців і теоретиків, так і фахівців-практиків, зокрема із суміжних галузей. Існує нагальна потреба у професійній підготовці висококваліфікованих спеціалістів з інформаційної безпеки. Успішність цих заходів значною мірою залежить від усвідомлення на всіх рівнях високих і постійно зростаючих суспільних ризиків в інформаційній сфері та необхідності у зв'язку з цим активної державної підтримки, передусім відповідних дослідницьких й навчальних програм і законодавчих ініціатив [12, с. 20].

Водночас у наукових колах, окрім питання про доцільність виокремлення інформаційної безпеки у складі національної безпеки України, тривають обговорення щодо визначення поняття інформаційної безпеки. Треба наголосити на тому, що у вітчизняних нормативно-правових актах визначення поняття «інформаційна безпека» не відповідає повною мірою вимогам сучасності, що стимулює наукові пошуки та вироблення як науковцями, так і практиками в частині вирішення цього питання.

Як слушно зауважують С. Єсімов та О. Ярема, відсутність нормативного визначення низки термінів, серед яких вони зазначають «інформаційну безпеку», призводить до дефектів законодавства про інформаційну безпеку, що спричинено недостатньою структурною сформованістю правового забезпечення інформаційної безпеки. З огляду на це, на їхню думку, доцільним є реформування законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки [13, с. 247].

Визначення поняття «інформаційної безпеки», яке сьогодні існує в національному законодавстві, закріплено в п. 13 розділу III Основних засад розвитку інформаційного

суспільства в Україні на 2007–2015 рр., які затверджені Законом України від 9 січня 2007 р. № 537-V. Відповідно, інформаційна безпека – це «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави, за якого застосовуються заходи щодо запобігання завданню шкоди через неповноту, невчасність і невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання та порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [14].

Аналізуючи положення Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.», І. Арістова та Д. Сулацький зазначають, що законодавець, підкреслюючи зв'язаність інформаційних виявів глобалізації з проблемами інформаційної безпеки, розглядає її вже в контексті визначення стратегічних цілей і засад національної політики розвитку інформаційного суспільства в Україні, сформулювавши дефініцію інформаційної безпеки [15, с. 37].

Однак О. Довгань і Т. Ткачук звертають увагу на те, що це «визначення не визначає співвідношення національної та інформаційної безпеки, а також не дає уявлення про систему інформаційної безпеки, так само як і визначення, які торкаються окремих аспектів інформаційної безпеки, зокрема інформаційної безпеки телекомунікаційних мереж або кібербезпеки» [16, с. 92]. На думку ж В. Фурашева, «наведене у згаданому Законі України визначення поняття «інформаційна безпека» з урахуванням спрямованості цього Закону та контексту наведеного визначення не можна вважати його законодавчо визначеним поняттям» [17, с. 52].

На нашу думку, до проаналізованого варто додати, що часові рамки, зазначені в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні окреслюються періодом від 2007 до 2015 р., тому в цьому напрямі законодавець повинен або внести корективи щодо продовження періоду дії цього нормативно-правового акта або ж оновити (прийняти новий).

Слушним також є зауваження про те, що назріло прийняття єдиного, консолідуючого законодавчого акта з питань інформаційної безпеки, зумовлене об'єктивними реаліями формування підгалузі правового забезпечення інформаційної безпеки – Законом України «Про забезпечення інформаційної безпеки держави» [18, с. 83].

Досить тривалим у частині обговорення є проект закону України «Про засади інформаційної безпеки України» № 4949 від 28 травня 2014 р., у якому інформаційну безпеку пропонують визначити як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства й держави, за якого вживають заходів щодо запобігання завданню шкоди через неповноту, несвоечасність і недостовірність поширюваної інформації, порушення цілісності та доступності інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом, а також через негативний інформаційно-психологічний вплив та умисне спричинення негативних наслідків застосування інформаційних технологій» [19].

Окрім законодавчого аналізу поняття інформаційної безпеки, звернімося до наукових напрацювань щодо цього питання. Вважаємо за доцільне розгляд поняття «інформаційна безпека» розпочати з того, що термін «інформаційний» визначається як той, який містить, опрацьовує, видає інформацію; довідковий, а «інформація» – 1) повідомлення про стан справ, становище чого-небудь; 2) відомості про щось [1, с. 329].

В енциклопедичній правовій літературі інформаційну безпеку визначають як стан інформації, у якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації [20, с. 142–143].

Зважаючи на інформаційну складову процесів сучасності, О. Виговська вважає доцільним поняття інформаційної безпеки визначити як міру відсутності загрози правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суверенної національної держави. При цьому принциповим, на її думку, є такий порядок переліку об'єктів інформацій-

ної безпеки: особистість, суспільство, держава. З огляду на це вона пропонує розглядати поняття «інформаційна безпека» саме в широкому розумінні цього концепту, зраховуючи до нього питання рівня загроз комунікаційним та інформаційним правам і свободам людини, а також базові інтереси й національні цінності держави [8, с. 41].

А. Нашинець-Наумова зазначає, що інформаційна безпека є складовим компонентом загальної проблеми інформаційного забезпечення людини, держави та суспільства й орієнтована на захист значимих або вже згаданих суб'єктів інформаційних ресурсів, законних інтересів. На її думку, інформаційну безпеку України можна інтерпретувати як сукупність життєво важливих умов функціонування суб'єктів (особи, суспільства, держави) в інформаційній сфері та суб'єктивних (правових, політичних, інформаційних, наукових, оперативно-розшукових) можливостей їх усвідомлення й контролю [21, с. 10].

Як слушно зауважують О. Панченко та Л. Панченко, дослідження будь-якого складного явища може бути успішним лише за наявності системи понять, завдяки яким розкриваються сутнісні елементи цього явища. На їхню думку, найголовнішим у цьому разі є поняття «інформація», яке виступає одночасно у вигляді двох реальностей: об'єктивної (інформація має або атрибутивний або функціональний характер) та суб'єктивної (компонент нашого буття, реальність, але не об'єктивна, а суб'єктивна, така, що належить до сфери ідеального. Вона не матеріальна – це спалах свідомості, що породжує образ реального світу). Як підсумовують учені, логічно випливає, що інформаційна безпека з огляду на двоєдину суть інформації має бути спрямована як на захист об'єктивної, так і суб'єктивної її складової [22, с. 37].

Як бачимо, наведені позиції стосовно поняття інформаційної безпеки мають під собою філософське підґрунтя, в основі якого є об'єктивна та суб'єктивна реальність інформації [22, с. 37], умови функціонування суб'єктів інформації [21, с. 10], а також міра відсутності загрози правам і свободам людини [8, с. 39], що, на наш погляд, лише розкриває властивості інформаційної безпеки та характеристики її стану [20, с. 142–143].

Важливим елементом у характеристиці безпеки інформації є її інформаційно-психологічний зміст [22, с. 37].

Беручи до уваги запропонований підхід, з'ясуємо, що саме треба розуміти під «безпекою інформації» та «інформаційно-психологічною безпекою».

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» під «безпекою інформації (даних)» визначають захищеність інформації (даних) від несанкціонованих дій (випадкових чи навмисних) [23, с. 70].

Н. Волошина поняття «безпека інформації» розглядає як поліаспектне. По-перше, безпека інформації за суттю є станом інформації, інформаційних ресурсів та інформаційних і телекомунікаційних систем, за якого з необхідною вірогідністю державними та недержавними структурами забезпечується захист інформації від внутрішніх або зовнішніх загроз. По-друге, це стан захищеності інформації, що обробляється засобами обчислювальної техніки або автоматизованої системи від внутрішніх і зовнішніх загроз [10, с. 55].

В. Фурашев, зазначаючи про доцільність введення у нормативно-правову та повсякденну практику поняття «безпека інформації», пропонує таке її визначення: «Безпека інформації – склад і стан інформації, а також дії з нею, за якого забезпечується визначений рівень інформаційної безпеки». Він наголошує на тому, що питання забезпечення безпеки інформації настільки серйозне, що заслуговує окремого законодавчого визначення у вигляді окремого системоутворювального (базового) Закону України «Про безпеку інформації» <...> [24, с. 55].

Щодо визначення «інформаційно-психологічної безпеки», Л. Кучма пропонує визначити її як стан захищеності інтересів особистості, суспільства та держави, за якого забезпечується неможливість завдання шкоди духовній сфері лю-

дини, культурним надбанням суспільства через використання негативних інформаційно-психологічних впливів. Досягнення такого стану можливе лише за умов, які забезпечують вільний доступ до інформації, захист тасмниць приватного життя, захист від негативних інформаційно-психологічних впливів. Цей стан дає змогу повноцінно розвиватися, адаптуватися до швидкозмінюваних соціальних умов, відповідно організовуючи свою поведінку й життєдіяльність, задовольняти свої основні потреби з урахуванням інтересів і діяльності інших людей і чинних соціальних інститутів [25, с. 136]. Таке визначення інформаційно-психологічної безпеки підтримує і С. Лихачов, водночас зазначаючи, що «ефективність забезпечення національної безпеки можлива лише за умови збалансованого існування всіх її компонентів – переважно інформаційно-психологічної безпеки» [26, с. 107].

Інформаційно-психологічна безпека, на думку В. Лизанчука, є невід'ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки. Об'єктами інформаційно-психологічної безпеки є свідомість, психіка людини; інформаційні системи різного масштабу й різного призначення. До соціальних об'єктів інформаційно-психологічної безпеки належать особистість, колектив, суспільство, держава, світове співтовариство. Суб'єктами інформаційно-психологічної

безпеки є держава, що виконує свої функції через відповідні органи; громадяни, суспільні або інші організації та об'єднання, які володіють повноваженнями щодо створення належних умов інформаційно-психологічної безпеки відповідно до законодавства [27, с. 17, 21].

Отже, «безпека інформації» та «інформаційно-психологічна безпека» є поняттями не тотожними, а взаємодоповнюючими, які створюють підґрунтя для більш об'ємного поняття «інформаційна безпека».

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що на сучасному рівні розвитку нашої країни суттєве значення має забезпечення її інформаційної безпеки, яке, на жаль, ще потребує законодавчого вдосконалення. Проте позитивним моментом є те, що обговорення та опрацювання цього питання не припиняється як на законодавчому рівні, так і серед громадськості. Зокрема, серед учених сформувався певні підходи щодо визначення місця інформаційної безпеки України, визначальним із них є підхід, за якого інформаційна безпека сприймається як складова національної безпеки України в умовах становлення інформаційного суспільства. Однак за таких умов треба брати до уваги те, що у всіх сферах національної безпеки присутня інформаційна складова, яка потребує захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. 848 с.
2. Юридична енциклопедія / Ред. Ю.С. Шемшученко та ін.; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998–2004. Т. 1: А–Г. 1998. 669 с.
3. Ліпкан В.А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: монографія. Київ, 2005. 350 с.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. Верховна Рада України. Голос України. 2018. 7 липня. № 122.
5. Стратегія національної безпеки України, затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015. Президент України. Офіційний вісник Президента України. 2015. 3 червня. № 13. Ст. 874.
6. Доктрина інформаційної безпеки України, затверджено Указом Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017. Президент України. Офіційний вісник Президента України. 2017. 3 березня. № 5. Ст. 102.
7. Правова доктрина України: у 5 т. Х.: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, М.П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка. 864 с.
8. Виговська О.С., Белоусова Н.Б. Інформаційна складова національної безпеки України: колективна монографія. К.: Київ. ун-т ім. Б.Д. Грінченка, 2017. 168 с.
9. Березовська І.Р. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки в Україні: монографія. Львів: ЗУКЦ, 2014. 174 с.
10. Волошина Н.М. Поняття «безпека інформації» та «інформаційна безпека» в сучасному науковому просторі. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2010. № 2 (8). С. 53–56.
11. Ліпкан В.А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України: монографія. К.: ТЕКСТ, 2008. 440 с.
12. Осауленко О.Г. Офіційна статистика в системі національної інформаційної безпеки: монографія. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2017. 367 с.
13. Ярема О.Г., Єсімов С.С. Предмет правового забезпечення інформаційної безпеки в інформаційному праві. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: «Юридична». 2016. № 2. С. 244–252.
14. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки, затверджені Законом України від 9 січня 2007 р. № 537-V. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 12. Ст. 102.
15. Арістова І.В., Сулацький Д.В. Інформаційна безпека людини як споживача телекомунікаційних послуг: монографія. К.: Ред. журн. «Право України»; Х.: Право, 2013. 184 с.
16. Довгань О.Д., Ткачук Т.Ю. Система інформаційної безпеки України: онтологічні виміри. Інформація і право. 2018. № 1 (24). С. 89–103.
17. Фурашев В.М. Питання законодавчого визначення понятійно-категорійного апарату у сфері інформаційної безпеки. Інформація і право. 2012. № 1 (4). С. 46–55.
18. Довгань О.Д., Ткачук Т.Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки держави як підгалузь інформаційного права: теоретичний дискурс. Інформація і право. 2018. № 2 (25). С. 73–85.
19. Про засади інформаційної безпеки України: проект закону України № 4949 від 28 травня 2014 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51123 (дата звернення: 21.08.2018).
20. Зайчук О.В., Копиленко О.Л., Оніщенко Н.М. та ін. Сучасна правова енциклопедія / За заг. ред. О.В. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної Ради України. К.: Юрінком Інтер, 2009. 384 с.
21. Нашинець-Наумова А.Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 168 с.
22. Панченко О.А., Панченко Л.В. Інформаційна безпека та інформаційна культура в сучасному інформаційному суспільстві. Правова інформатика. 2015. № 2 (46). С. 32–38.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
24. Фурашев В.М. Сутність та визначення понять «інформаційна безпека» і «безпека інформації». Правова інформатика. 2012. № 2 (34). С. 51–59.
25. Кучма Л.О. Інформаційно-психологічна безпека: теоретико-методологічні підходи та дискусії. Наукові праці. 2009. Т. 110. Вип. 97. С. 133–136.
26. Лихачов С.В. Інформаційно-психологічна безпека як складова національної безпеки України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: «Психологічна». 2012. № 2 (1). С. 103–108.
27. Лизанчук В.В. Інформаційна безпека України: теорія і практика: підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 728 с.